

„У С Т О В О“

АХЖ.ЧЕЛЕБИЙСКИЙ ОКРЪЖГЪ.

Написахъ и издава

Ст. Н. Шишковъ

Въ полза на бѣднитѣ Български Училища въ тоя градецъ.

ПЛОВДИВЪ

ЦЕНТРАЛНА ПЕЧАТНИЦА НА ЕД. ДИОННЕ

1885.

Shishkov, S. N.

„УСТОВО“

АХЖ-ЧЕЛЕБИЙСКИЙ ОКРЖГЪ.

Написалъ и издава

Ст. Н. Шишковъ

**Въ полза на бѣднитѣ Български Училища
въ тоя градецъ.**

П Л О В Д И ВЪ

ЦЕНТРАЛНА ПЕЧАТНИЦА НА ЕД. ДИОННЕ

1885.

ТК

DR98

U8S5

„У С Т О В О“

АХЖ-ЧЕЛЕБИЙСКИЙ ОКРЖГЪ.

Общи Забѣлѣжки.

Градътъ Устово (по турски „Читагъ“), лѣжи 22 часа на юго-истокъ отъ Источно-Румелийската столица Пловдивъ, 18 часа на югъ отъ Станимака и 18 часа на сѣверо-западъ отъ г. Ксапти (Скеча), въ самото сърдце на Родопскитѣ планини, въ горнето течение на рѣка Арда, тъй щото расположението му стои въ срѣдата на прѣходнитѣ планински грѣбени отъ Пловдивъ — Станимака, за Егейското море.

Тоя едничекъ въ родопитѣ планински български градецъ, до прѣди послѣднитѣ сѣбития (въ 1877/78 г.), административно принадлежеше на Пловдивский сан-джагъ, Ахж-челебийский кантонъ, нъ послѣ прѣмирието въ Берлинъ, той се привърза, (съ други още 20 български села въ тоя окржгъ), на Гюмюрджинский сан-джагъ, Одринский вилаетъ, Ахж-челебийский окржгъ — *кааза*, — гдѣто се и намира по настоящемъ. Источно-Румелийската граница прѣзъ Родопитѣ съ Турция минува отъ западъ къмъ истокъ прѣзъ срѣднитѣ грѣбени на тия планини, по тъй нарѣченитѣ върхове: „Рожень“ „Калъчъ-бурунъ“ „Кара-коласъ“ „Ишик-ларъ“ и отъ тамъ се впуска въ срѣдното течение на р. Арда, 8 часа разстояние въ источна посока.

Пространството земя принадлежаша на тоя градецъ, се граничи съ земитѣ на села Горне и Долне Дерекюю, Яманско, Стража, Влахово, Алами-дере, Фатово, Долне Райково, Хасовица, Писаница и Левочево. Отъ тѣхъ само сжщата Стража, Яманско и Влахово сж българо-мохамедански, а останалитѣ други българо-православни. Разстоянието отъ градътъ съ села Горне и Долне Дерекюю въ сѣверо-западна посока е 2 часа; съ села Яманско и Стража въ сѣверна посока 1 часъ; съ с. Влахово въ источна посока $\frac{1}{4}$ часъ; съ села Алами-дере и Фатово въ южна посока $\frac{1}{2}$ часъ; съ села Хасовица, Долне Райково, Писаница и Левочево въ западна посока е отъ $\frac{1}{2}$ — 1 часъ.

Всичкото землище принадлежаше на Устово об-нема пространство приблизително около 30 километри и състои изключително отъ стръмнини (по нѣгдѣ полѣгати навѣдени или равни, а по нѣгдѣ много стръмни), и бърда просѣчени съ дълбоки или не до-лини, повечето голи, а отъ части покрити съ гора, които състоятъ отъ планински дръвета, въ по висо-китѣ мѣста борика и ела, а въ по низекитѣ бугъ, нѣ много рѣдко съ джбъ.

Споредъ нѣкои исторически данни останали отъ по-стари, хора по прѣдание, се знае че не въ много откопшино врѣме (нѣщо прѣди 200—250 години), мѣс-тността, гдѣто днесъ обитава, както Устово, тѣй и повечето близки въ околността села, въ това врѣме сж били покрити въ непроходими гори, гдѣто сж могли да живѣятъ само диви звѣрове, нѣ никакъ не и чело-вѣци. Въ това именно врѣме дошли двама братия нѣ-бъдѣ изъ сегашната Рупчоска околия (неизвѣстно отъ кое мѣсто), на име Стою и Раю, които първи посѣтили тия мѣста, като имъ се владели та се заселили, Стою

въ сегашний градецъ Устово, а Раю въ Райково отъ гдѣто и зимали (произлѣзли) имената си. Споредъ други, на които мнѣнията имъ не се основаватъ на никакви прѣдания, Устово е зимало името си отъ бърдата които правятъ третѣ прохода „Устие“ гдѣто е расположено Устово. До колко е вѣрно и едното и другото, не можемъ да кажемъ, тъй като нѣмаме вѣрни по това доказателства.

Мѣстоположение.

Устово е расположено на една равна, хлѣтната котловина съ височина приблизително прѣдполагана отъ 600 метра надъ морската повърхнина. Тая котловина заема пространство близо отъ $\frac{1}{2}$ часъ въ напрѣчна посока, отъ която едната пета отъ нея заема частъ отъ градътъ, а останалата състои отъ ливади и градини (тукъ наричатъ градини нивитѣ, на които сѣятъ царевица), които сж най-плодороднитѣ отъ землището. Всичката тая равнина се загражда съ цѣль рѣдъ бърда и планински връхове въ видъ на кръгъ, които само на три мѣста иматъ проходи. Първий отъ тѣхъ е на истокъ къмъ селото Влахово, вторий е на западъ къмъ Долне Райково и третий къмъ сѣверо-западъ гдѣто се намира и главний пѣтъ за Пловдивъ и Станимжака. Едни отъ тия връхове сж покрити съ гора, а повечето състоятъ отъ голи каменисти стръмни, нѣкои наведени полѣгато къмъ градътъ, а нѣкои пакъ съвършено стръмни. Отъ южната частъ на градътъ стои издигнатъ въ конусообразенъ стѣлпъ най-високий отъ върховетѣ нареченъ „Петровица“, който е доста стръменъ отъ къмъ градътъ, и който държи височина близо $\frac{1}{2}$ часъ до върхътъ. На върхътъ има една полянка, на която се намиратъ останки отъ една много

стара черквица „Св. Петръ“ гдѣто до скоро се принасяше жертва и свѣтеше вода на именний ѝ день Петровъ день. Тоя връхъ отъ срѣдата си нагорѣ е покритъ съ градска гора отъ разнovidни дръвета, която е едничката що прави въздухътъ легкъ и хладенъ въ голѣмитѣ лѣтни горѣщини, за това се варди и строго за сега. Пролѣтно врѣме тоя планински гористъ връхъ прави единъ чюдесенъ и величественъ изглѣдъ отъ къмъ градътъ, а въ сжщо врѣме и зимѣ стои зеленъ и запазва своята красота, по причина на бориковитѣ дръвета що се намиратъ по него. Когато се искачи човѣкъ на върхътъ му, Устово се види като въ една много дълбока яма, а при това се видятъ и всичкитѣ планински върхове на прѣлестнитѣ и неизмѣрими Родопи.

Отъ сѣверната страна на градътъ, котловината се загражда отъ единъ рѣдъ проточени като верига къмъ источна посока върхове, наречени : „Кървава стѣна, Коритото, Айдинско“ и др. навѣдени полѣгати къмъ градътъ и нарѣдко обраснати съ дръвета. Помногото отъ тѣхъ се обработватъ на ниви и ливади, на които почвата не е до тамъ плодородна. Въ политѣ на тия клонове стоятъ прѣснато кщитѣ на останалата частъ отъ градътъ нарѣчена „Богородична“.

Между сѣвернитѣ върхове и южнитѣ отъ западна посока стои владено : „Пазлагъ“. Това бърдо къмъ градътъ е доста ниско и равно, и колкото отива къмъ западъ, толкова то става по високо и по широко, догдѣ най-послѣ се събере съ възелъ съ пограничните високи върхове. То е най-много каменисто при градътъ, и колкото то се отдалечава отъ него, толкова става по гористо, като се просича на мѣста съ долини, по които стоятъ прѣснати нѣколко български селца (Ха-

совица, Писаница, Дунево и Левочево). По между лѣвата страна на това бърдо и сѣвернитѣ върхове се намира проходътъ отъ Пловдивъ — Станимжа за Егейското море и тече едната рѣка нарѣчена „Бѣла рѣка.“ А отъ дѣсната му страна съ южнитѣ клонове „Жиковъ-баиръ, Чюченъ“ и др. се образува другъ проходъ, който води за Македония; и прѣзъ който тече втората рѣка нарѣчена „Черна-рѣка“.

Водачъ.

Както вече спомѣнахме по горѣ, прѣзъ Устово текатъ двѣ рѣки. Първата отъ тѣхъ, Черна рѣка, захваща своето начало отъ върховетѣ „Кара-манжа“ и „Карлакъ“ 3 часа разстояние отъ градътъ въ западна посока. Тая рѣка догдѣ дойде въ Устово, минува прѣзъ селата Пашлакж, Горне Райково и Долне Райково и прибира въ себе си доста топла вода, която извира изобилно въ послѣдното село, та затова тя има повече вода отъ другата и бива топла водата ѝ зимно врѣме и въ най-голѣмитѣ зимни студове тя никакъ не се подледява. Втората нарѣчена Бѣла-рѣка извира изъ една варовита скала 2 часа разстояние отъ Устово близо при селото Долне Дерекюю въ мѣстността нарѣчена „Хунчя“. Послѣдната рѣка тече прѣзъ самата срѣда на градътъ и го раздѣля на двѣ части, а първата минава отъ южната страна покрай градътъ. И двѣтѣ наедно се събиратъ на истокъ отъ градътъ на $\frac{1}{4}$ часъ разстояние, въ една матка, която става доста голѣма, и която прави зачялото на рѣка Арда, гдѣто се втича въ рѣка Марица при Одринъ. И двѣтѣ рѣки иматъ бистра и чиста съ синковъ цвѣтъ вода, сладка и приятна на вкусъ, която служи за пиение и праніе на цѣлий градъ, а при това въртятъ много во-

деници и тепавици и поятъ градини и ливади, що се намиратъ покрай брѣговетъ имъ. На много често, тии се прѣсичатъ съ бентове *язове* които отъ високото падание на водата образуватъ се голѣми и много дълбоки вирове, въ които се вждатъ много риби, нъ най-изобилно цѣстърва, която има най-вкусно мѣсо. Рапи миди и др. т. никакъ нѣма.

Есенно врѣме, когато завалятъ есеннитѣ дъждове и пролѣтно врѣме, кога натрупаний снѣгъ по планинитѣ захване да се топи, рѣченитѣ рѣки до толкова надохождатъ буйно, щото при всячко че брѣговетъ имъ се намиратъ доста високо отъ матекитѣ, тий излизатъ отъ тѣхъ правятъ доста пакости, като за-вличатъ градини, ливади, бентове и често и здания. Водата имъ тогава е много мжтна и не служи нито за пиение, нито за прание. А пакъ лѣтно врѣме когато се случи суша, водата имъ до толкова се намалаява, щото често спиратъ воденицитѣ и тепавицитѣ що се намиратъ построени по тѣхъ. Освѣнь казанитѣ рѣки въ Богородичната часть, която е расположена въ политѣ и самитѣ ребра на сѣвернитѣ върхове, долчинекитѣ що има въ нея кога има дъждъ до толкова се напъльватъ съ буйна и бърза вода, щото често спиратъ пжтищата или ги натрупватъ съ прѣстъ и камене, и не даватъ проходъ за нѣколко дни.

Тий сжщо въ градътъ има много и чешми, които иматъ добра вода. Водата имъ ако лѣтно врѣме и да не е много хладна, нъ пакъ е чиста и вкусна. Всичкитѣ чешми сж направени по много простъ начинъ, и на всичкитѣ водитѣ имъ се докарватъ отъ вѣнъ града чрѣзъ нарочно за това направени отъ червена и тлѣста глина водопроводници (трѣби, кюнкове), които се нареждатъ единъ у другъ съ варъ на нѣколко педи въ

земята дълбочина. Най-големия и дълъг водопроводникът е чешмата що се намира на пазарището въ Николаевската частъ. Нейният изворъ (мѣстото отъ гдѣто е хватена водата ѝ), е 2 часа разстояние отъ града, и водопроводникътъ ѝ се раздѣля на нѣколко клонове, които тектъ въ други чешми въ казанната частъ. Тая чешма е направена като водоскокъ (шадраванъ) и тече и отъ тритѣ ѝ страни изобилно вода. Нъ отъ нѣколко години насамъ водопроводникътъ ѝ се развали и до сега не могатъ да го направятъ. Кладенци нѣма никакъ, освѣнъ два въ цѣлий градъ, и никакъ не копаятъ, едно защото се намира вода много на дълбоко, друго защото и гдѣто се намири, повечето бива тѣжка, безвкусна, варовита и негодна за пиение. Други води покрай градътъ, въ осойнитѣ и сѣнчясти мѣста се намиратъ много изворчета, които лѣтно врѣме снабдяватъ Устово съ вкусна и студена вода.

Пространство.

Споредъ мѣстоположението си, Устово притѣжава твърдѣ малко пространство земя. Най-главната причина на това е, че окръжаващитѣ го села сж разположени на твърдѣ близко разстояние спрямо него, отъ което произлиза сжщото и за другитѣ села. Друга и втора причина на това е и тая, че и колкото пространство има, състои отъ стрѣмни каменливи и планински бърда просѣчени съ много или малко дълбоки долини, които ни най малко благоприятствуватъ за обработване. За това и пространството, което отъ части служи за обработване е съвсѣмъ незначително, вслѣдствие което е накарало жителитѣ ни да трѣсятъ други срѣдства за поминѣкътъ си — занаятитѣ. Нъ пакъ

при всички тия негодности, на всѣкадѣ въ землището на Устово, гдѣто се срѣщатъ малко или много равнини или по сгоднички мѣста, сж обърнати на ниви, ливади и отъ части гори. Нѣ касателно за горитѣ се срѣща съвършено противното. Спорѣдъ прѣдания останали до сега, било е врѣме и не много отколѣшно (нѣщо прѣди 70—80 години), когато всичкото землище на Устово, както и самото му мѣсто, гдѣто е расположенъ градътъ, сж били покрити съ толкова буйни и чести гори, щото не е било възможно да се намѣри праздно мѣсто. Нѣ немолитивната експлоатация на невѣжественното тогава население (сега повече), ги е искоренило съвършено и до днесъ слѣдва да ги искоренява, безъ да помисли че съ това експлоатирание ще дойде врѣме, което е и дошло, когато не ще може да се съзрѣ ни дървце, а не и гора. Жалното е че царското ни правителство никакъ не е обърнало внимание до сега, за да ограничи тоя експлоатация, както това отколѣ го има въ много млади държави.

По настоящемъ отъ всичкото Устовско землище, едвамъ $\frac{1}{150}$ частъ отъ него е покрито съ дървета, а останалитѣ сж голи и пусти каменаци. Освѣнъ казаната по горѣ градска гора „Петровица“ нѣма други общински гори, освѣнъ много малки горички и то 2 часа разстояние отъ градътъ ни. Па и тии сж въ навечерието на своето сжществуване, тѣй като за сега цѣлий градъ се снабдява съ дърва за огрѣвъ и здания отъ тия горички. Други гори на частни лица има доста, нѣ тии сж съвършено малко и заематъ незначително мѣсто. Въ землището на Устово има доста, както казахме, мѣста, които не сж згодни за обработване, за да се насждятъ съ дървета, нѣ нѣма кой да ги подсѣти.

Климатъ.

Климатътъ въобще въ Устово е чистъ, лекъ и пълненъ съ приятни планински меризми. Градътъ ако и да е расположенъ въ низка поляна заградена съ високи върхове, обаче проходите на западъ и сѣверо-западъ съ изтокъ съставляватъ една естествена вентилация единъ къмъ другъ и обратно, спорѣдъ направлението на въздушното течение. Понеже расположението му е къмъ нанадолището на Егейското море (югъ), то и често духатъ (особенно есенно и зимно врѣме) южни вѣтрове, които биватъ топли и влажни нарѣчени „лодоссъ“ и които често стопяватъ грамаднитѣ планински снѣгове и докарватъ лѣтна горѣщина верѣдъ зима. А пакъ лѣтно врѣме като окръжающитѣ го рѣкове не могатъ или пъкъ съвсѣмъ малко пропушатъ хладнитѣ планински вѣтрове да проникватъ въ градътъ, то става доста горѣщина близо до 22° Р. Нъ колкото и да става жегъ, проходите и южнитѣ градски гори и дърветата изъ градътъ правятъ климатътъ да си бѣде пакъ чистъ и приятенъ. Обаче както и да е, климатътъ вѣнъ отъ жилищата е планински, нъ вътрѣ въ тѣхъ е съвсѣмъ противното. Причинитѣ на това ще видимъ въ дѣлътъ „Медицина и хигиена“ помѣстена по-нататѣкъ.

Качество на земята.

Землището на Устово исклучително състои по низкитѣ и равни мѣста отъ черноземъ, по стръмнитѣ червена, глинена, по тукашни наречена „еловица“ а нѣкъдѣ се срѣща и пѣсьелива. Стрѣмнитѣ мѣста сж ялови и съвършеноа безплодородни, тѣй като нѣма никакви дървета, то тѣй сж изложени постоянно на буйнитѣ дѣждове, които тукъ изобилуватъ, та завли-

чятъ прѣстѣта имъ и правятъ ярове. Тия ярове постоянно наголѣмиватъ и ставатъ все по-широки, догдѣ най-послѣ станатъ на дълбоки долини, които от-послѣ правятъ по-голѣми пакости, като завличатъ всичко съ себе въ врѣме на дъждъ. По нѣкой пжтъ, такива то води излѣзатъ изъ брѣговетѣ си и завличатъ или напълнятъ съ нѣсъкъ и камъни цѣли ливади и градини. Отъ подобни мѣста състои повечето мѣстность не само на Устово, нъ и въ всичката околность. Жителитѣ ни ако и да се не занимаватъ съ землѣдѣлие, нъ пакъ всичкитѣ иматъ по едно нищо-жко количество земя, отъ която малко или много очакватъ помощъ. Най много поставятъ челоуѣка въ удивление, мжитѣ и трудоветѣ на жителитѣ, които всячески се стараятъ да направятъ нивата си плодородна. Цѣла година тукъ събиратъ съ особно внимание торѣтъ (който тукъ много се цѣни), и засипватъ безплодната почва до тогава, догдѣ тя съвършенно по-чернѣе отъ торъ. Угарй я нѣколко пжти, очиства я, и я обгражда съ плетища, и най-послѣ въ най-голѣми надѣжди че ще се ползува отъ нея, заварятъ я дъждове или догдѣ не е посѣяна, или пжкъ съ сѣидбата и завлича всички иждивенъ трудъ по нея. Ето защо колко и да се торятъ мѣстата, колко и да се полагатъ трудове, всичко отива безъ полза. Друго нѣщо е и съвсѣмъ противното е гдѣто мѣстата сж низки и равни.

При всички тия негодности, климатътъ е топлъ и влаженъ и способствува на почвата да ставатъ слѣдующитѣ произвѣдения: ржъ, царевица и проста пшеница по нискитѣ мѣста. Ячменъ и овесъ по високитѣ мѣста. Фасулъ, бобъ, първо качество, а най-изобилно отъ всичко става барабойтъ, по тукашно нарѣ-

ченъ „патати“. Миналата година нѣкой отъ жители-
тѣ ни първий пѣтъ направиха опитъ за тръндафилъ.
Земята като не дава никакво възнаграждение отъ дру-
ги произведения, то поне отъ него се хранятъ надѣж-
ди за добро бѣдъще, ако опитътъ се удаде. Отъ ово-
щията ставатъ първо качество сливи, разни видове
ябълки, круши разни видове, орѣхи, праскови, дюли
(тукашни „дуни“) и др. Въ низкитѣ и влажни мѣс-
та, обикновенно по край рѣкитѣ ставатъ, зеле, лукъ,
чесънъ и други зеленчуци.

На мѣста се срѣща добро качество глина, отъ
която ставатъ добри и трайни глинени съдове. Тѣй
сѣщо излиза и добро качество варъ (киречъ).

Добитѣкъ.

Прѣзъ 1883 година въ Устою имаше приближи-
телно число 10 хиляди овце, 350 кози, 500 мулета, 300
крави и телета, 60 коне, 30 магарета, 40 волове и 5
свинета. Свинета туѣ тагоречи никакъ не се хранятъ.
Мулетата, кониетѣ и магаретата се употрѣбзаватъ яв
товаряние и язденіе, тѣй като мѣстата не сѣ сгодни
за кола. Внасяние и изнасяние стоки, бараніе дърва,
жито и др. става все съ мулета (мѣски, катѣре), кое-
то е едничкото животно що може да понесе труднос-
титѣ въ планинскитѣ мѣста, да минува безопасно и
най тѣснитѣ и непроходими пѣтеки, и въ сѣщо врѣ-
ме да търпи гладъ, ледъ, студъ и пр. Както камилата
е корабътъ въ дивитѣ африкански пустини, тѣй сѣщо
е и мулето на тукашнитѣ планински жители. Безъ не-
го планинскитѣ мѣста щѣха да бѣдатъ недостѣпни за
никого. Ето защо това животно е на най голѣма по-
четъ и употрѣбление отъ тукашнитѣ жители между
всичкий другъ домашенъ добитѣкъ. И най сиромаша

първа негова грижа между всичко е да си купи или изгледа муле, което той счита за най голѣмо богатство.

Въобще мулетата тукъ се докарватъ отъ панаиритѣ въ Источна Румелия (Станимашки и Чирпански), Гюмюрджюне — Кашюкавагъ (турско), гдѣто ги купуватъ или малки — годиначета, или пакъ възрастни — товарни. Въ сегашно врѣме се прѣдпочитатъ послѣднитѣ. Конетѣ и магаретата се употребяватъ повечето отъ скотовѣдцитѣ.

Отъ рогатий домашенъ добитакъ се употребяватъ кравитѣ (по една на всяка къща), козитѣ (тоже по една или повече на къща), за млѣко, което е най обичната храна не само на българетѣ, нъ още повече на българитѣ-мохамедани (помаци). Воловетѣ се употребяватъ твърдѣ малко, разбира се отъ които се занимаватъ отъ части съ земледѣлие, и то само за оранъ.

Овцѣтѣ се вѣдятъ по много, и всѣкъ, който има свои овцѣ повече отъ триста, казва се по тукашному „кехая“. Есенно врѣме, обикновено прѣзъ Септемврий се искарватъ на полето при брѣговетѣ на Егейското море, гдѣто нѣма да ставатъ студове и люта зима както въ планинитѣ, а е топло и има зелена трѣва и зимѣ да пасжтъ. Тамъ тии стоятъ цѣла зима на паша въ тѣй нареченнитѣ „Агъли“, за което скотовѣдцитѣ плащатъ доста голѣмо възнаграждение на притѣжателитѣ на пашата (по три по четири франка на една овца). Всякой кехая си закупи толкова земище за паша, колкото той има добитѣкъ на разположение. Цѣлата зима, отъ началото на пролѣтѣта до свършекѣтъ на зимата, овцѣтѣ зимуватъ въ полето. Прѣзъ Мартъ, щомъ тии вече се изагнятъ, остригватъ вълната имъ и я про-

даджтъ, тогава напушчатъ полето и почнатъ да пъл-
нятъ планинитѣ, гдѣто голѣмитѣ снѣгове и зимнитѣ
лѣдове сж вече стопени и намѣсто тѣхъ израстнала
зелена трѣва за паша. Ония скотовѣдци, които си и-
матъ свои планински мѣста достатѣчни за овцѣтѣ имъ,
отиватъ си въ тѣхъ, а които сж лишени отъ собствен-
ни мѣста, тии и тукъ закупватъ пашата, за което не
плащатъ по доло отъ колкото въ полето. Когато дой-
де 21-й Май, Константиновъ день, тогава отлѣчватъ
ягнетата отъ майкитѣ, а заедно съ тѣхъ и всички,
които не се доятъ на друго мѣсто, а останалитѣ май-
ки поставятъ въ „мандра“. Това отлѣчване се нари-
ча отъ скотовѣдцитѣ „прѣдой“, а овцѣтѣ, които ще
се доятъ „сагмалъ“. Въ всека мандра, кехаята поста-
ва толкова мандраджии, колкото има сагмалъ, въ съраз-
мѣрности на всеки 300 по единъ мандраджия. Мандрад-
житѣ доятъ овцѣтѣ прѣзъ цѣлото лѣто, и отъ млѣ-
кото имъ приготвятъ масло и сирене, което тѣпчатъ
въ мѣхове. Когато наближи 15-й Августъ, мандраджи-
итѣ оставятъ мандритѣ като прѣставатъ вече да пра-
вятъ масло и сирене, а само събиратъ млѣкото въ ка-
ци, което наричатъ „брано млѣко“ и което когато исчатъ
може да става масло. Мандраджитѣ за слугуването
си не зиматъ никакво парично възнаграждение, нъ за
заплата имъ се отстѣпя млѣкото за 12 дни по Петровъ
день, което тии правятъ масло, сирение, и колкото из-
лѣзе споредъ щастieto имъ, продаватъ го за своя полза.
Това имъ е всичката заплата за цѣлото лѣго. Нъ при
това каквато осѣднoсть и да е отъ млѣко, тó тии
пакъ направятъ заплата всякога по-голѣма отъ хиля-
до гроша текущи. Обикновенно за мандраджии избиратъ
по стари и по вѣщи овчари, които дълго врѣме сж
пасли овци и слугували при скотовѣдци, за да умѣятъ

да рѣдятъ маслото и сирението добрѣ. Тѣй измине цѣлото лѣто, и щомъ запаближава Септемврий, тии напущатъ мандритѣ, остригватъ овцѣтѣ вторий пжть, която вълна наричатъ „ярина“ и която бива по чиста и по скъпа отъ пролѣтната, и тогава псчнатъ да се готвятъ за полето. Почне ли да става планинскиятъ въздухъ студень и планинската трѣва насъхне и пожълтѣе, овцѣтѣ сж вече на пжть за широко поле. Планинитѣ тогава запусътъ и замълчатъ и нѣма да се чюва нито блѣянието на овцѣтѣ, нито звукътъ на звънциѣтѣ, нито пакъ сладостний кавалски гласъ на овчаритѣ. Въ полето овцѣтѣ стоятъ пакъ цѣла зима, догдѣ дойде пролѣтъ и т. н.

При всичко че скотовѣдството тукъ става и се върши по твърдѣ прости и първобитни способности, то пакъ се искарева въ голѣмо количество доста чисто и урѣдено масло и сирение, което възблагодарява скотовѣдецътъ. Една овца прѣзъ цѣлото лѣто може да даде съразмѣрно число отъ $\frac{1}{2}$ до 1 ока масло и отъ 1 до 1 $\frac{1}{2}$ сирение. Вълна и ярина излиза съразмѣрно отъ 15—18 гроша всяка овца и ягнета отъ 20—40 гроша едното. Тѣй става и се върши по тукъ скотовѣдството. Нѣ ако би тó, да е на по практически начала, и да се върши тѣй както става другагдѣ, тó би принесло грамадни ползи въ економическо отношение въ тия страни.

Население.

Населението на Устово се въскачва приблизително на 3500 души, отъ които 1700 мъже и 1800 жени. Всичкитѣ съставляватъ 700 фамилии, помѣстени въ 450 къщи. Причинитѣ на болшинството на женскій полъ, се отдаватъ повечето на не равното распрѣдѣление въвшната работа между двата пола. Мжжетѣ,

като земята ни никакъ не згодна за земледѣлие (както вече видѣхме по напрѣдъ), се занимаватъ исклучително съ разни занаяти (на ржѣ, работници), които за прѣпитание на своитѣ си семѣйства, ходятъ по чужбина да упражняватъ занаятитѣ си цѣла година, и едвамъ въ годината веднажъ обидятъ семѣйствата си, за нѣколко дни или пакъ най-много за единъ мѣсецъ. Често се случва та единъ занаятчия — работникъ въ двѣ или въ повече години едвамъ може да обида дѣцата си еднжъ: и то не като за почивка отъ дълговрѣменнитѣ си и непрѣстайни трудове, нъ просто да приготви едно друго за живѣяние семѣйството му прѣзъ врѣме на отсъствието му. Съ една рѣчь мжжътъ туъ е изложенъ на постоянни грижи и трудове, и най-мъчната работа очаква неговий трудъ. Когато пакъ напротивъ жената е освободена отъ всякакъвъ видъ външна и тѣжка работа. Тя незнае да стои цѣлъ день на нивата изложена на жаркитѣ слънчеви лучи, както прави жената въ полето. При това тя не занимава нито политика нито търговия нито никаква друга мисль за своятъ животъ. Много лошо е туъ отъ всякаква точка зрѣние, гдѣто въ Устово и най-сиромахињята денѣ и нощѣ мисли какъ по хубаво да се накити и натруфи съ по скъпи дрѣхи, безъ да помисли има ли замѣкъ хлѣбъ въ домътъ си. Една има само грижа, че трѣбва да отгледва и отхрани дѣцата си, и да шѣта изъ къщи. Не казвамъ трудолюбивитѣ, които денѣ нощѣ прѣдѣтъ и тѣчатъ аби, шаяци и вършатъ други много работи.

Ето защо мжжетѣ бързо и отъ рано изнемошаватъ и остаряватъ отъ колкото женитѣ, и процентътъ на умирающитѣ отъ мжжкий полъ надминува процентътъ на женский.

Освѣнъ казаното до сега, друга причина има, която и тя не малко влияе за болшинството на жени-тѣ. Тя е, че много младежи се заселватъ и оженватъ въ чужбина, гдѣто отъ малки отиватъ да упражняватъ занаятътъ си, тъй сжщо има и много, които зематъ жени отъ други села. Такива останвания и оженвания въ годината възлизатъ по 6 % отъ мъжкий полъ.

Вѣроисповѣдание и религиозни суевѣрія.

Жителитѣ въ Устово и въобще въ околността сж твърдѣ набожни и всичкитѣ притѣжаватъ строго и еднообразенъ религиозенъ характеръ. Всичкитѣ въ градътъ жители сж отъ вѣсточно — православно вѣроисповѣдание. Нъ при всичката имъ набожностъ личатъ доста религиозни заблуждения останали отъ време и до днесъ. Ни една фамилия не ще срѣшне чловѣкъ, която да ни посѣщава редовно и най-малкий празникъ въ черева. Освѣнъ туй и за най-малката болѣстъ, дори и за единъ лъжливъ сънь, ще трѣсятъ първо цѣръ въ черквата, като ношуватъ по една или повече вечери въ храмътъ, или пакъ занесжтъ нѣщо даръ въ нея. Тѣй напримѣръ, заболи нѣкого нѣщо, или види нѣкакви лоши сънища, то ще занесе или дрѣха или пакъ друго подобенъ родъ нѣщо, често и послѣдната си аспра, въ черквата за оздравление. И когато неможе намѣри цѣръ отъ това, тогава ще прибѣгне до докторски помощи. Освѣнъ това тукъ много изобилуватъ помѣнитѣ за умрѣлитѣ. Щомъ умрѣ нѣкой, поставя му се трапеза, и носи се варена пшеница съ захаръ, на всеки три дѣня, деветъ, и читиредесетъ дѣна, а слѣдъ това всеки три мѣсеца до годината и послѣ всяка година подъ имъ „годище“. Всяка сжбота се раздава по нѣщо за умрѣлитѣ. Много се вѣрна, че

едничкото срѣдство за прощение на грѣхветѣ на умрѣлийтъ сж помѣнитѣ. Въ тия помѣни има доста излишества, които правятъ сиромаша да търпи своятъ залтъ, само да го даде за помѣнъ, или направи нужднийтъ обичай, нѣ нѣма кой да се потруди за това, богато свѣщеннацитѣ ни гледатъ да не изгубятъ прѣзаницитѣ и други тѣмъ подобни.

За любопитство на читателитѣ, ще приведа нѣколко нѣрвания суевѣрни. Въ неотколешно време единъ отишълъ да сѣче дърва въ гората на име, *Марзена*. Случило се, види се по не внимание, та паднало отсѣченото дърво врѣзъ него и го убило та умрѣлъ на сжщия часъ. Отъ тогава послѣ, тоя день се празнува съ голѣма строгостъ отъ всякого, подъ име „*Марзеновъ празникъ*“. Такива празници има доста, които носятъ своята история и празнувание отъ подобни на горното нѣща. Най забѣлжителни и общеприети сж тия: „Шиювичинъ празникъ, Бабини дене, Догани дене, Вълчи празници, Ахрей, св. Черна, празници за огнь, за суша, за градъ и още много други подобни. Отъ тѣхъ Бабини денъ се празнуватъ крайнитѣ три дни на мѣсець Мартъ. Отъ Въскресение до Възнесение се празнуватъ четвъртъцитѣ за дивячъ. Отъ Рождество Христово до Водици се празнуватъ Догани дене, за нѣбакви мними лоши духове, които тогава обитаватъ.

Тия празници до толкова сж наикчени съ суевѣрия, и толкова строго се почитатъ, щото ако нѣкой посмѣе да ги наруши, навлича на себе си всеобщо прѣзрение. — Ако нѣкоя жена прѣде или тѣче въ срѣда и петѣтъ, то всякой ще е увѣренъ че ще я постигне нѣкоя бѣда за това нарушение. Всички празници тугъ сж наикчени съ баснословни прѣдания до тол-

кова, щото ако земе да ги описва човѣкъ, то би се съставили цѣли томове отъ тѣхъ. Жалното е, че нашитѣ свѣщенници никакъ не обръщатъ внимание на това, и никой не помисля за тѣхното искоренение отъ простолюдieto.

Народностъ и наречие.

Всичкитѣ жители въ Устово, съ исключение на 10 цигански фамилии, сж Българи. Язикътъ на говорението е по извѣстното Родопско нарѣчие, а особено тукъ е запазено въ първобитната си форма и точностъ. Много думи се срѣщатъ въ това наречие чисто славянски или старо-български, и отъ чистъ славянски характеръ. Въ родопското нарѣчие историка, филолога, митолога ще намѣрятъ богатъ материалъ за всичко. Нъ за голѣма жалостъ никой до сега не се е завзималъ съ изучаванieto му. Това нарѣчие, отъ нѣколко години насамъ между българитѣ почна да се испушва, и много думи има които днесъ сж замѣстени съ литературни. Нъ най чисто е между помацитѣ, отъ които въ нѣкои по затѣнтени села е доста чисто.

Българитѣ, като поминѣкътъ имъ е все да се считатъ по чужбина и срѣщатъ съ разни народности, най много съ гърци и турци, то и въ тѣхното говорение се употрѣбаватъ повече чужди думи. Нъ въ помацитѣ, языкътъ е съвършенно чисто. Па зато най много е спомогнало географическото имъ положение, а въ сжщо врѣме и туй, че всичкитѣ помаци се занимаватъ съ земледѣлие и скотовѣдство, което ги е направило да нѣматъ никакво сближение съ никаква народностъ, освѣнъ съ мѣстнитѣ българи. Помацитѣ освѣнъ че сж запазли нарѣчието чисто, нъ изричатъ и ду-

митѣ съ по ясенъ, точенъ и първобитенъ тонъ отъ кол-
кото българитѣ.

По забѣлѣжителни думи, които сж чисто по сла-
вянски языкъ се срѣщатъ тия :

Кутро Русски — который, български — кое.

Силомъ „ едвамъ.

Псе „ куче.

Въ едно българско — помашко селце Арда 4 часа
разстояние отъ Устово, и до днесъ има рѣчь, която
употрѣбляватъ помацитѣ „Псе и исето ити ли са поп-
сети“ куче и кучето и ти ли са изневѣри. Тая речъ е
останала отъ ония врѣмена, когато славянскитѣ Родо-
пи сж се потурчвали.

За забѣлѣжаванне, че въ врѣме на дохожданието
на русситѣ въ 1878 год. 18-й Я/рий, българитѣ а още
повече и помацитѣ свободно разбираха русскій языкъ,
и русситѣ мѣстний. Отъ тогава и до днесъ останаха
нѣколко русски думи, които помацитѣ съ охота изго-
варятъ. Мъчно може човѣкъ да накара помакъ да изго-
вори точно турска или гръцка или пакъ българска речъ
макаръ и най простата да е, безъ да я искриви. Нъ
веднажъ да чюе и най сложната русска дума, изгова-
ря я съ голѣма точностъ.

Най важната разлика, което отдѣля тукашното
нарѣчие отъ другитѣ български нарѣчия е тая, че сж
исхвърлени членоветѣ и за третѣ рода, — тъ, та, то,
— и замѣстени съ частицитѣ — съ, на — то —, кои-
то никакъ въ нарѣчието не различаватъ за родоветѣ,
а се употрѣбаватъ просто като за опрѣдѣлението на
разстоянието между прѣдмѣтитѣ. Тѣй напр. когато сж-
ществителното или прилагателното стои на извѣстно
близко разстояние между говорящй и тоя комуто се
говори, употрѣбавя се частица — со — като дърво —

со, куче — со, дѣте — со и прочие. А когато тии се намиратъ на разстояние еднакво надалечъ и между двата говорими прѣдмета, употребява се частицата — на — като книгана, женана, дѣскана и пр. Когато пакъ съществителното или прилагателното стоятъ по срѣдата между говоримитѣ, тогава се употребява като за посочване частицата — то — като дървото, кучето, перото и пр. Освѣнъ туй, твърдитѣ гласове — ъ, ъ, ж, — въ коренѣтъ на думитѣ се исхвърлятъ, и замѣняватъ съ гласнитѣ двойни — *оа* или *уо*. Напр. кръсть — *коарстъ*, дърво — *доарво*, ржка — *роака*. Тия двойни гласни букви се изричатъ слѣто като една гласна. При това често въ съществителнитѣ имена, когато въ коренѣтъ се срѣщне — *е*, *ѣ*, *я* — измѣняватъ се на — *ьо* или *йо* — като месо — *мьосо* и др. Това измѣнение въ произнешение на думитѣ, до толкова е коренно, щото мжно може човекъ да накара родопчанинѣтъ да произнесе тѣпогласнитѣ *ѣ*, *ѡ* и *ж*.

Сжщото се срѣща и въ народнитѣ ни пѣсни, които тоже сж въ първобитностъ. Тии до толкова сж свързани съ животѣтъ на родопекитѣ жители, щото скърбѣта, радостѣта, любовѣта, припомняние на миналото, или пакъ юнашкий подвигъ на нѣкой юнакъ, намиратъ душевното си удоволствие и растуха на вътрѣшнитѣ вълнения само въ тѣхъ. Ако родопчанинѣтъ скърби, утѣшава се съ пѣсни; ако е веселъ, радостенъ, удоволствието намира пакъ въ пѣсни. Въ гората билъ, на работа билъ или пакъ въ разговоръ, развлечението е въ пѣснитѣ. Въ пѣснитѣ се очертáva и характеризира на пълно животѣтъ на родопекитѣ жители. Въ тѣхъ сж най скъпнитѣ паметници за историята ни, языка ни, митологията ни и пр. Нъ за голѣма жалостъ до сега не сж издирени. Напѣвѣтъ на пѣснитѣ е провлаченъ,

романтиченъ, еднообразенъ, и никакъ не прилича на напѣвитѣ съ другитѣ български пѣсни. Въ всичкитѣ пѣсни главната роля играе любовта, страстта и вътрѣшнитѣ наклонности на българинътъ. Всичкитѣ сж заети изъ животътъ. Нъ въ тѣхъ се срѣщатъ и отъ чисто воинственъ характеръ, ако и доста на рѣдко.

За любопитство на читателитѣ, ще помѣстимъ нѣколко изъ по виднитѣ пѣсни, които се употрѣбаватъ въ Устово, и въ сжщия стилъ и произношение както се изговарятъ по нарѣчието.

НАРОДНА ПѢСЕНЬ.

Синку Никола, Никола,
Ти си калинка вѣрувашъ;
Ала я никой вѣрува.
Калинка гали и други,
Косана кесежияна.
„Мале ле, стара мале ле,
Мале ле де я пузнавашъ“.
Пузнавамъ си я синульо,
Пу чьорни йочи шенливи,
Пу бѣлу лице свѣтливо.
Га хи Косана спуменешъ,
Лице ну хи ся прумѣня,
Кай ну бѣлъ червенъ трендафелъ.
„Никола Калинкеи вигаше :
„Калинку паарву любовѣе,
Стани са холанъ прѣмени,
Та ща та вода Калинку,
Нахъ твоя стара майчица“.
Калинка си са прѣмени.
Та си я Никола заведе,

Призъ чѣста гора зелена;
Га бѣха в' сраде гурона,
Никола Калинки викаше:
„Викни Калинке, та запѣй
Отъ едно гаарлу два гласа,
Отъ едни уста двѣ думи“.
„Вагъ да ми запѣдъ, Нѣкола,
Га ходи Косанъ вайвода,
Пу сая гора зелена,
Съсъ триста млади юнаци,
Та ще да си ма пузнае,
Пу мойне ясни гласове,
Чи са си е другушь галили“.
„Викни Калинке та запѣй,
Дуде е турна Никола,
Тебъ лѣма нищу да стане“.
Викна Калинка та запѣ,
Та са гуро на позавне,
Гласчѣканъ дума думаше,
Бола ми бола Косане,
Сама е Калинка съ Никола.
И Косанъ си хи притече,
Чи ни пумогна Николу,
Ами пумогна Косану,
Никола да си убиятъ.
Николу Госпудъ пумогна,
Та си сабя на замахна,
И Косану си погуби,
До триста млади юнаци,
Саде Калинка устана,
Калинка съ Косанъ вайвода.
И Косану си думаше:
„Косане млада вайвода,

Ща ти Косане отсекалъ,
Десна на раака отъ раму,
И ща ти Косане извадялъ,
Ляву ну оку отъ глава
Та че Калинга да водишь
И ходишь и приказувашъ
Да иьодатъ да та вѣруватъ
Какво е майка хранила.“

ЛЮБОВНА.

Момече тъонку високо,
Момече червенъ трендафелъ,
Кой ти е влизалъ въ бахчо на,
Кой ти е убралъ китки нѣ.
„Юначе тъонку високо,
Юначе бѣло черноку,
Юначе червенъ трендафелъ.
Ти ми си влизалъ въ бахчо на,
Ти ми си убралъ китки нѣ.
Тебе е майка видѣла,
Призъ ситнички нѣ кафезие.
Га хи юначе бѣреше
Та хи юнаце длубеше
Съ тво е ну нохче мержалу.“

Момне ле мари хубава,
Глѣдай ма та са наглѣдай,
Чи ща са утрѣ увѣдамъ.
Очинки ща та забучьотъ,
Отъ равно друме иьодание,
Млогу щияшь момне да викашь,
Снисни са пуста барчино !

Да си ми видѣль любенцу.
Призь кутро друмйе привала
Призь кутри дьбоги паатюве.
Очинки жални ли му са,
Сардчеце кимну ли му е,
Литьотъ ли бѣли снѣгове,
Дуетъ ли зимни вѣтрове,
Збирать ли моми пупрелки,
Ходять млади юнаци,
Сядать ли любе ду любе,
Ду мое любе кой сяда.
„Момне ле мари хубава,
Ду твое любе сидяше,
Ду едно бѣла гаркиня,
Въ чаша гу вину служаше:
Хемъ гу служеше, питаше:
„Юначѣ главену ли си.“

ХОРОВОДНА.

Калинчице, малка моме,
Я та галемъ, ти ни знаишь,
Дьбо да сторимъ, ти да знаишь,
И твоя на, стара майка.
Калинчице, машка моме,
Дьбо да сторимъ, ти да станишь,
Ти да станишь, равенъ чеиръ,
Я да станамъ, вакаль овенъ.
Да ти ходемъ, по чеиренъ,
Да ти пасомъ, зелена трѣва.

Пукачила ся Тудора,
На лилйе китки да бере,

Дуйнаха силни вѣтрове,
Та падна бѣла Тудора,
Въ синю виріе дълбоку.
Тудорка рука и виеа:
„Нѣмамъ ли стара майчица,
Да дойде да ма извади,
Отъ синю виріе дълбоку“.
Зачю е майка хи утиде.
„Защокъ ъма викашь, доащерю?“
„Викамъ та, викамъ мале ле,
Да дойдишь да ма извадишь,
Отъ синю виріе дълбоку.“
„Сѣди ми, сѣди Тудорку,
Отъ Бога ти е писану
.

Тропни ми тропни,
Филь филджанку.
„Какъ да ти тропнамъ,
Бре юначе.
Га си нѣмамъ папучкове“.
Тропни ми тропни,
Филь филджанку,
Купи ти ша папучкове.
„Какъ да ти тропнамъ
Бре юначе,
Га си нѣмамъ кашункове“.
Тропни ми тропни
Филь филджанку,
Купи ти ша кашункове.

Хората туѣ приличятъ на хората въ Стара-Планина, а са отличаваатъ съ своята тежестъ и провлачностъ. Особно туѣ, въ Родопитѣ, страстьта за хѣро е силно развита.

Отличителни чѣрти

(Характеръ, нрави и обичаи).

Характерътъ на жителитѣ въ Устово безъ разлика на съсловия, е тихъ, завистливъ, лакомъ, славолубивъ, гордѣливъ и никакъ нѣма оная живостъ, съ която се отличаватъ нѣкои страни изъ отечеството ни. Кѣмъ общи дѣла хладнокрѣвни. И за най-малката обида търсятъ отмъщение. Завистята и егоизмътъ прави не само Устово, нъ и много други общества да страдатъ въ много нѣща. Причинитѣ на това сж невѣжеството. Нѣма безсмысленно друго мѣсто, гдѣто подлостъта, интригитѣ и др. п. да изобилуватъ тѣй много, отъ колкото тукъ. Пъ при това срѣщатъ се и доста добри качества кѣмъ характерътъ. Тѣй напримѣръ, всичкитѣ се отличаватъ съ трудолюбие, економия и добродушие. Нѣма и неможе да има въ Устово, ония излишни раскошества и пражосвания, каквито изубиловатъ по другадѣ. Това произлиза, че народнитѣ нрави строго стоятъ непокътнати отъ днешнитѣ моди.

Най-похвално качество на родопскитѣ жители, което ги отличава отъ другитѣ е гостоприемството. Кѣмъ странника или испадналия се отнасятъ съ особно съжаление. Не е възможно да не го прибере, нахрани или подари съ нѣщо, който го види. Най-много гостоприемството е на почитъ между помацитѣ. Въ селце отъ 5 кѣщи има по една обща гостоприемна стая. Ако ли пакъ има по-заможнички, то всѣкой си има по една такъва стая за прибиране на странници. Тамъ странника, безъ разлика на вѣра или народностъ, намира изобилна храна не само за него, нъ и за добитѣкътъ, и може да прѣсѣди нѣколко дни безъ да има грижа отъ нѣщо. Гостоприемството отъ нѣколко години насамъ почна да се губи изъ помежду българитѣ, нъ у

помацитѣ, то е непожѣтното. Друго похвално качество е пестението. Всѣкой се простира споредъ чергата си. Най-богатия живѣе тѣй, както и най-сиромахия, безъ никаква разлика. Скромността въ отношенията и вънкашността ни наумяватъ първобитний животъ на българиный въ тия страни.

Нъ при тия добри качества, ще разглѣдамы и лошитѣ, които не сж до тамъ за уважение. Завистѣта единъ къмъ другъ и славолюбието сж до толкова коренни, щото тии сж прѣвѣрнати въ чистъ егоизмъ, и правятъ страшенъ деспотизмъ.

Защо да бжде еди кой си по-богатъ, или по-уменъ, или пъкъ да печели повече, сж по настоящемъ на мода. Тия лоши привички на жителитѣ водятъ гибелни слѣдствия както въ частнитѣ, тѣй и въ общитѣ интереси. Кой да бжде по-горенъ, по богатство, по знание и пр. правятъ да има всѣкога партии, интриги и други подобни единъ други му. Не искамъ да говоря, че всичкитѣ ни жители сж такива, нъ има много, на които подлостѣта и завистѣта къмъ всѣко добро и честно сж девизата въ животътъ имъ. Жалното е че тия нѣща често се срѣщатъ на нѣкои изъ по-развитичкитѣ, на и между самитѣ народни водители, и тия що лѣжатъ на гърбътъ на населението. Често отъ подобна завистъ по съвършенно чястенъ интересъ между двѣ лица, се появяватъ двѣ опозиционни партии и за лични свои каприции вмѣсватъ гоненията си и въ общественнитѣ дѣла, щото отпослѣ се явяватъ цѣла вѣрволица революции, раздори, несъгласия за всѣко общо дѣло. Въ такива случаи, за да мине инагѣтъ, всѣко общо добро става на зло. По тия, именно, причини, общий напрѣдѣкъ, търговия, промишленность и развитие оставатъ въ опадѣкъ, и изъ день въ день ста-

ватъ по-застрашителни и по-опасни въ всичко. Врѣме е вече, мислимъ, да се стрѣснемъ и оставимъ отъ тия лоши и опасни пороци, и да заловимъ пхтѣтъ, който ще ни доведе до истинно благополучие и на-прѣдѣкъ както частно, тъй и общо.

Народнитѣ обичаи сж тоже въ пьрвобитната си форма, ако и да се правятъ опити за въвождане отъ новитѣ. Суевѣрнитѣ вѣрвания, баяние и пр. изобилуватъ още доста много. Най-распространени вѣрвания, запазени и до днесъ измежду населението, сж вѣрваніята въ нѣкакви невидими духове на които се отдаватъ мними творчески и схвърхестественни сили. Такива сж „болехцици, дракоси, талсъми“ и др. много такива. Всяка сжббота вѣчеръ, обикновинно въ мръкнало събиратъ по едно паниче брашно, опичатъ хлѣбъ и зготвятъ ястие, и ломятъ (раздаватъ) на нѣкой кръстопхтъ за „благ и медеи“ като мислятъ че тогава именно обикалятъ пхтищата. Вечеръ се запрѣщава на дѣцата да визатъ и правятъ шюмъ. Тѣй сжщо се вѣрва че ходятъ дракоси, таласъми, които причиняватъ болести, смъртъ нещастия и др. под. на тогози който ги срѣщне. При рождение, годежъ, сватби, умиракия има доста пьрвобитни обичаи, които се вардятъ съ особения почестъ. Много още има други подобни, нъ азъ мисля че стига толкова, тъй като по добрѣ ще направимъ да ги опишемъ въ сборникѣтъ отъ народни нрави, обичаи и пѣсни, който ще издадемъ на скоро за тия страни.

Облѣкла мжжски и женски.

Формитѣ на облѣклата мжжски и женски сж съвършенно прости и чисто по народний вкусъ, нъ при все това пакъ е прѣдпочетна модата и раскошеството.

Коприната, сърмата, златото и др. под. сж въ цвѣту-
ще състояние. Много лица сж употрѣбвали разни срѣд-
ства за въвождане гражданската форма, особно на
женский полъ, нъ все сж се отблѣскавали съ особно и
всеобщо прѣзрение. Облѣтелото и на двата пола сж чис-
то народни, съ источенъ характеръ и фантастични крас-
ки, което изъ день въ день взема повече раскошество.
Мжжкото облѣло, обикновенно състои отъ дълги, ши-
роки повечето отъ сини шалвари (патуре, беневре-
ци), нашарени съ много гайтани и тия сини; забунче
съ ръкави нашарени съ разни краски отъ вълненъ и-
ли коприненъ гайтанъ на грждитѣ и рждетѣ; влаш-
никъ, по тукашни „долама“ често „тефтивева“ съebra-
ти и тѣсни рждави, или пакъ съ разрѣзъ висящи от-
задъ. И той тоже на гърбътъ, рждавитѣ, огжрлето би-
ва нашаренъ съ разни кривулици отъ синъ гайтанъ.
Шалваритѣ се стѣгатъ о кръста съ срѣденъ червенъ,
аленъ, а за сега синкавъ поясъ. На главата се носи,
стара форма шиокъ фесъ съ черна кърпа навита ка-
то чаша, или пакъ днѣшна мода фесче малко, съ малко
пискюлче, и много рѣдко съ калпакъ. Женското облѣ-
ло състои отъ дългъ вълненъ сукманъ, синъ цвѣтъ,
тѣсенъ, и горѣ и долѣ, въ политѣ, рждавитѣ нашаренъ
съ жълта коприна, сърма и червенъ гайтанъ, съ рас-
цѣпенъ нагрѣдникъ и той фантастично такъвъ. Врѣх-
на дрѣха, подобна на „доламата“ накачена и тя съ
сжщитѣ краски, често подплатена съ съпи кожи, и
нарѣчена „салтамарка“. Фесъ по широкъ отъ мжжкийтъ,
съ ширитѣ прѣзъ челюстичѣ, и отирѣдъ нашаренъ отъ
коприна. Алень поясъ съ черни хоризонтални и пара-
лелно навити чърти, и една прѣстилка вълнена съ квад-
ратна мрѣжа чърти отъ разни цвѣтове, съ сърмени
връски. На главата се носи голѣма четирежгленно дъ л-

га до ногитѣ бѣла „махрама или тестемель“ на всякой жгль съ по нѣколко копиринени висулки. Той се носи подъ правѣ жгль. Момитѣ носятъ още дълги копиринени кърпи отъ лѣвата страна, нарѣчена „колченица“, гривни на ржцетѣ и златни монети на грждитѣ.

Тая форма се употрѣблява отъ по-развитичката класа, а скотовѣдцитѣ носятъ още по-странна и груба форма, доста прилична на азиатска. Всичкитѣ облѣкла сж домашна направа и искусство, и се носятъ доста чисто и благоприлично. Особенно страстьта къмъ облѣклото е развита тукъ. И въ най-работний день, и най-сиромаштъ, дори когато е и у дома си, обича да бѣде облѣклото му чисто, новичко и стегнато. Нѣ и при тая чисто народна направа и обичай, роскошеството и модата изъ день въ день взематъ по-голѣмъ размѣръ. Особенно женскій полъ се надирѣврятъ, кой да направи по-ново, по-богато окрасено и по-хубаво облѣкло. Дрѣха която прѣди 10 години е ставала съ сто гроша, сега неможе се направи съ триста. Колкото и да е сиромашъ единъ човекъ или фамилия, труди се и отдѣля залѣкътъ отъ устата си да си направи дрѣхи, които да не сж по-долни отъ богатийтъ. А всичко това води лоши слѣдствия както отъ економическа, тъй и отъ нравственна точка зрѣние. Домашний животъ изгубва народнийтъ духъ, и изъ день въ день той става по-истънченъ и по-раскошенъ. Надспрѣвванията, завистьта, самохвацтвото се разширяватъ. А всичко това води сиромашия, нравственъ упадѣкъ и много други още пороци.

Медицина и хигиена.

Още по лошо живѣятъ жителитѣ не само въ Ус-тово, нѣ и въ цѣлата околностъ, и никакъ не марятъ

за своето здравие. Животътъ на българинътъ е твърдѣ лошъ въ Родопитѣ отъ гѣмъ хигиеническа точка зрѣние. А всичко това произлиза, че този жизненъ клонъ отъ науката въ тия страни, стои на разни вървания, и здравнето или болѣстътъ сж отгадени на произволътъ на сждбата. Лоший животъ най-много блѣщи въ жилищата на хората, вътрѣшната имъ и външната чистота, храната, начинъ на животътъ, улицитѣ, облѣелата и др. много такива, които прѣдставляватъ ужасъ и отвращение на всякого, а при това и зачюдване, че и при тагѣвъ противоположенъ въ всичко животъ, пакъ се намиратъ 80 годишни старци.

Както спомѣнахме по прѣди, жилищата иматъ най-голѣмитѣ негодности, при всичко че тий се правятъ обикновенно туеъ по на два и три ката отъ земята, а при това и доста широки. Навикътъ да се побиратъ въ ежщитѣ домашний добитѣкъ, храната и всичко друго що е потрѣбно за поминѣкъ, е най-лошо по насъ. Най-долний катъ, който бива на земята, обикновенно прѣграждатъ съ отдѣли за кравитѣ, кокошкитѣ и всички домашни животни. Въ тия отдѣли се натрупва торътъ цѣли години, който като задушенъ отъ всички страни, запарва се та гние и издава силни и отровни испарения, които като нѣма отъ нигдѣ оставени вентилатори да влазя външния въздухъ, отиватъ прѣзъ пукнатинитѣ на подътъ въ самитѣ спални на хората, и стаитѣ гдѣто живѣягъ.

Друго не по-добро отъ първото е, че горний катъ правятъ съ низки тавани и съ малки и недостатъчни прозорци. Цѣла зима тия прозорци биватъ затворени и вратата, тѣй щото отъ нигдѣ не може да влѣзе въздухъ отъ вънъ за да се провѣтри стаята, и когато се зададе отъ вънъ чедовѣкъ, изведнажъ го

свзематъ такънизъ неприятни миризми, шото на ненавикналия ще бжде доста трудно да влѣзе вътрѣ въ тѣхъ. При това, въ самитѣ спални и стаи гдѣго живѣе всичкото семейство, стоятъ поминитѣ, измѣтъцитѣ и всичко друго, шото освѣтъ че тий повече правятъ въздухътъ врѣдителенъ, нъ и много влаженъ. Въ такива стаи стоплянието става съ огънь на широки огнища съ дълги и широки комине, отъ които вѣтрътъ връща димътъ тѣй, шото стаята всякога си стои задымена. Цѣль день се натрупватъ дърва и гори силенъ огънь, и шомъ той изгасне, стаята пакъ се изстуди. Нощъ въ такива стаи става до толкозъ студено, шото чловѣку се чини че се намира на пѣтътъ. Измѣтъци, нуждницитѣ, смѣти и всички други нечистотии, обикновенно се натрупватъ вънъ, прѣдъ самитѣ жилища на хората, и чагъ пролѣтъ тий се изкарватъ на нивата, или пакъ оставатъ прѣдъ носовѣтъ имъ за всякога. Освѣтъчъ туй улицитѣ сж криви, тѣсни и кални, и има обичай, да се оставятъ трупове на умрѣли животни въ тѣхъ, на негдѣ и измѣтъцитѣ се хвърлятъ по тѣхъ, та правятъ гнуснаво отвращение на всякого. Храната тоже никакъ не отговаря на тѣлесното здравие. Често тя бива сурова, суха и не хранителна. Има фамилии, които еднажъ въ годината ядѣтъ животна храна. Тя никакъ не се приготвя, както трѣбва.

Вслѣдствие тия нескгодности и неумѣния, тукъ върлуватъ опасни болѣсти, най-много по дѣцата и женитѣ. Най-много изобилуватъ скруфульознитѣ болѣсти, гржднитѣ, нервнитѣ и други още много заразителни болѣсти. За това именно тукъ рѣдко ще срѣщнешъ 60 годишенъ старецъ или баба, и гдѣто има, то сж съвсѣмъ изнемощели, когато напротивъ въ най-проститѣ

земледѣлчески села въ Румелия и България има 80 годиш-ни старци да оржтъ и работятъ, при всичко че тѣх-нитѣ условия за живѣяние сж тоже не по-добри отъ нашитѣ. Прѣсмѣтнато е че въ Устово отъ 100 души достигатъ до 40 годишна възраст само 70, до 50 г. възраст 60, до 60 год. възраст едвамъ 30, а до 80 годишна възраст 5 и по-малко. Най-много умиратъ отъ рождението до 5—6 годишна възраст и отъ 40 до 60 години. Подтвърдено е съ опитъ, че най-много умирация ставатъ пролѣтно и есенно врѣме.

Въ врѣме на болѣсть, туку рѣдко прибиѣватъ до докторска помощъ. Докторитѣ сж бабитѣ, женитѣ, които туку избилуватъ, и най-послѣ черевитѣ. Когато нѣ-кой се разболѣе, лѣкуватъ се сами по дѣдовски и ба-бински, и най-първо тичатъ за помощъ при бабитѣ. Тии се струпатъ при болний, и натрупватъ цѣрове всяка по своята медицина. Тия баби съвсѣмъ невѣжи, за да добиятъ по-голѣма репутация за себе и за цѣ-роветѣ си, упражняватъ различни искусствени начини за упражнение на своята професия. Едни отъ тѣхъ прѣзъ пролѣтнитѣ празници, като Благовѣщение, Геор-гиевъ день, Илинъ-день, Костадиновъ день и др. съ-биратъ разни билки и трѣви, и слѣдъ като ги изсу-шатъ чрѣзъ разни суевѣрни поговорки, варятъ ги и поятъ болнитѣ, или наеъ ги нагадяватъ съ тѣхъ, а трети ги прѣвврзватъ по разни части на тѣлото на болний. Ако ли тѣзи цѣрове не спомогнатъ, то упо-трѣбаватъ и баяние, нъ по особни болѣсти. Въ случаѣ че привѣденитѣ до туку срѣдства не исцѣрятъ болѣсть-та, то съвѣтватъ болнитѣ да обикалятъ отъ село въ село и прѣсенаватъ въ черевитѣ, гдѣто влажний въз-духъ и студенитѣ плочи още повече ускоряватъ и усилаватъ болѣстьта догдѣ най-послѣ безъ врѣме оти-

дѣтъ въ гробѣтъ. Нѣ за голѣмъ срамъ, по насъ се намиратъ и такива шарлатани баби и жени, които лъжатъ простото население чрѣзъ разни лъжливи и суевѣрни сѣнища. Тѣй напримѣръ: Отива нѣкоя отъ подобнитѣ баби или жени и казва въ нѣкоя къща, че гледала лоши сѣнища за тѣхъ, като иска да ѝ дадѣтъ най-новата дрѣха, риза и пр. и че ако не дадѣтъ щото е видѣла, то ще се случи лошо съ къщичитѣ. Простата и невѣжественна домакиня, мисли и вѣрва за истинни такива нѣща, и за да се избави отъ нѣщо лошаво, дава каквото ѝ поискатъ, нѣ за въ джобъ на тия шарлатани баби, които се поминуватъ съ това. За жалость, още такива хорица се оставятъ да скубятъ простото население и размножаватъ суевѣрнията.

Въ градѣтъ има само единъ лѣкаръ, който ако и практикъ, нѣ доста принася полза, при осѣждността на по-способенъ. Желателно е часъ по-скоро правителството да вземе мѣрки по-скоро и запази животѣтъ отъ части на своитѣ си подданици чрѣзъ достойни и опитни лѣкари, както това откога още има и въ най-непросвѣтенитѣ страни.

Образование.

Отъ кѣмъ умствено развитие, Устово не е до тамъ удовлетворително. Отъ всичкитѣ жители — мъже — въ градѣтъ на $\frac{1}{10}$ падатъ съразмѣрно число за всяка възраст 40 грамотни. А отъ женскитѣ полъ едвамъ $\frac{1}{20}$. Единъ 80 годишенъ старецъ има грамотенъ по черковно-славянскитѣ азбукѣ и е първий двигателъ за българската народностъ въ тия страни, името му е Савачо. Отъ привѣденитѣ по-горѣ исчисления $\frac{2}{3}$ сж съ първоначално образование, $\frac{1}{15}$ съ срѣдне, и останалитѣ самоуци. Още отъ рѣме на черковний въпросъ, въ 1860

година, тукъ е било отворено първото българско училище въ цѣлий окръгъ. Отъ 1868—74 година е имало трикласно училище, спорѣдъ съществующитѣ тогава програми, и първи български учители се били Хр. Ковачевъ, Д. В. Македонский, И. П. Бѣлковски, сега чиновници въ Княжеството, но послѣ сж били П. А. Гидиджиски (умрѣлъ въ 1874 год.), Марковъ сега свѣщенникъ въ Пловдивъ и Гавраилъ П. Янковъ, сега Архирейскій Намѣстникъ въ окръгътъ ни. Както първитѣ, тъй и послѣднитѣ сж развивали необичновенна учителска дѣятелностъ, на които плодетѣ сега се напомнятъ съ благоговѣние отъ населението. Въ това трикласно училище се стичали ученици отъ цѣлата околия, които сж получвали едно доста и до негдѣ основничко образование, и всичкитѣ занимаватъ чиновнически или учителски служби както въ Княжеството и И. Румелия, тъй и въ околията. То е било снабдено съ доста училищни пособия, и е имало при него отворено и едно „Читалище“ което е приемало повечето български вѣстници и периодически списания издаваеми тогава. Нъ послѣ прѣврата, всичко това е било изгубено, като е станало нужда да се набавя и урѣжда изново.

За сега въ Устово съществуватъ двѣ мъжки училища, едното въ Николаевската частъ, другото въ Богоридичната. При първото има и едно дѣвическо съ 45 ученички расподѣлени на четири отдѣления. Мъжкитѣ броятъ наедно 130 ученика, тоже расподѣлени по на четири отдѣления, а въ Николаевското и I-й класъ, съ двама учители и една учителка. И тритѣ училища се наредени спорѣдъ новитѣ програми, и стоятъ по добръ въ отношение съ другитѣ въ околията български села, нъ въ нравствена и възпитател-

на точка зрение сж за голѣма жалость твърдѣ не добръ. Причинитѣ на това сж доста много. Първа причина на това е, отсъствието на способенъ учителски персоналъ, който да ръководи и отговаря на званието. До сегашнитѣ отъ прѣврата насамъ учители, повечето сж били лишени отъ всякаква теоритическа и практическа подготовка, която поне отъ части би била да отговаря на нуждитѣ на населението. Втора причина за успѣхътъ на училищата е, че до сега никакъ не сж имали каква и да било официална училищна властъ, която да има грижитѣ за общий вървѣжъ на училищата. Учителитѣ оставени безъ контрола вършатъ каквото искатъ, а при това сж изложени на голѣми ограничения отъ страна на неразвитото население. Никаква училищна дисциплина никаква училищна нравственностъ не е имало. И какво да има напрѣдъкъ, когато учителътъ не оставенъ свободно да върши своята работа, и когато той и за най-малката дързостъ или енергия за по-правилно урѣждане, и по-солидна нравственностъ, е принуденъ да носи най-тѣжкитѣ обиди отъ страна на невѣжи и груби родители. За любопитство на читателитѣ, ще приведемъ единъ образецъ, който е първата спънка за успѣхътъ на тукашнитѣ учебни завѣдения. Прѣди нѣколко врѣме, единъ отъ учителитѣ направя една проста забѣлжка за не доброто поведѣние на единъ ученикъ, синъ на една по-заможна, нѣ проста фамилия, въ врѣме на черковната служба. Тоя ученикъ явява на своитѣ родители, и послѣднитѣ, нанасятъ най-голѣмитѣ и тѣжки хули и обиди, които би направили от-вращение и на най-грубиятъ и невѣжъ човекъ. Какво сърдце, каква енергия и какъвъ успѣхъ да имаме, когато убиваме всяка искра на напрѣдъкъ и самоотверженностъ.

Друга трета причина, която е лостът на учебните заведения, е тая, че Устово е лишено отъ всякакви материални сръдства за издържане училищата си. Пособия и помощи отъ нигдѣ нѣма, источники други общински никакъ нѣма, населението не е въ състояние; еднически сръдства, съ които се трудятъ да хръпнатъ училищата, сж черковните приходи, и които не сж достатѣчни. Ето положението на учебните въ Устово заведѣния. Желателно би било, щото Св. Екзархия, отъ която сж едническитѣ надѣжди за това, да вземе по-сгодни и бързи мѣрки, и да обезпечи и урѣди до колкото се може този жизненъ въпросъ, отъ който зависи животътъ на всички ней подвѣдомственици. — Да се остави на произволътъ на населението, то не би помислило за нищо, и тогава, недай Боже, ще дочакаме день да видимъ сществуването на училищата невъзможно.

Тукъ родителитѣ, обикновенно взематъ да пращатъ дѣцата си въ училище отъ 6—7 годишна възраст, а често и отъ 5, и учението имъ трае най-много до 13 годишна възраст, отъ когато вече ги даватъ на занаятъ. При това често се случва, щото едно дѣте слѣдвало 5—6 години да не знае да запише името си правилно, и да нѣма никакво начално въспитание. Причинитѣ на това вече показахме спорѣдъ насъ, та нѣма нужда отъ вторий пжтъ. Въ една рѣчь, полза отъ началнитѣ училища при настоящето имъ състояние не е възможно да се очаква, а при това изъ день-денъ нуждата за едно сръдно училище става по-голяма. Отъ 5 години насамъ се проектира и устройва подобно въ градътъ училище, което да бжде и околийско. нъ междуособията и раздоритѣ за него още не се свършватъ, и незная да ли ще се свършатъ.

Ето положението на Устово въ учебне отношение, и ако слѣдва да отива и за напредъ тѣй, некая до какво още по лошо положение ще дойде.

Поминѣкъ.

(Занаяти, търговия и промишленность).

Главни занаятия за поминѣкътъ на жителитѣ въ Устово сж: занаятитѣ, търговия и отъ чясти скотовѣдство съ земледѣлие. За пропорция на поминѣкътъ и занаятието на жителитѣ споредъ числото имъ могатъ да се раздѣлятъ по слѣдующитѣ исчисления: 20 % сж калаилжини, 10% бакаржини, 20% шивачи, 20% зидари дюлгери, 20% търговци, 6% скотовѣдци и земледѣлци и останалитѣ съ разни занаятия. Всичекитѣ занаяти, работници, сж тукъ безъ никаква производителность съ исклучения но бакаржинитѣ. Ония отъ жителитѣ, които се занимаватъ съ занаятъ, се скитатъ безъ исклучение по чужбина, най-много въ Македония, България, И. Румелия и отъ чясти по островитѣ на Архипелагъ и Мала-Азия, гдѣто упражняватъ своитѣ си занаятия, и и отъ скромното си възнаграждение на необикновенитѣ имъ трудове, грижатъ се да прѣпитаватъ бѣднитѣ си семейства.

Занаятитѣ никакъ не сж усъвършенствовани, и се упражняватъ по единъ твърдѣ простъ и първобитенъ начинъ. По тия причини, занаятчията е придуденъ да обикаля цѣли страни догдѣ се залови за работа, а при това и възнаграждението му за трудътъ е съвсѣмъ нищожно. Неговий животъ е най-окаянъ между жителитѣ въ Родопитѣ. Цѣла година той е принуденъ да се лута въ чужбина и денонощно да работи, и пакъ съ необикновенни исномии, кога се завърне у дома си и прѣстои най-много единъ мѣсець отидатъ годишнитѣ

му трудове за семейството му, и изново отива стъ-
вдѣто е дошелъ. При такива условия тѣхний животъ
е твърдѣ бѣденъ, а при това, тия сж (занаятчиитѣ), и
най-простичитѣ и трудно поминаючи измежду насе-
лението, и никога не сж въ състояние да икономисатъ
или затѣнать по нѣщо за по-осеждни обстоятелства.
За това всичката занаятчийска класа не само въ Ус-
тово, нъ и въ цѣлата околностъ е бѣдна и въ твърдѣ
долна степенъ на умствено развитие. Съвсѣмъ другъ
е животътъ и условията за поминѣтъ съ търговцитѣ и
останалитѣ отъ рѣченитѣ занятия. Послѣднитѣ вла-
дѣятъ най-много недвижими и движими имущества и
постоянно живѣятъ въ градътъ. Богатството и общин-
ското самоуправление сж въ тѣхни рѣцѣ. Понеже тия
поддържатъ занаятчийскитѣ съсловия съ лихви огромни
то послѣднитѣ сж всекога подъ влиянието имъ, както
въ обща тѣй и въ частна точка зрѣние. Отъ тукъ про-
низма сжществуванието на сръдновековний феодализъмъ.

Отъ къмъ промишленостъ Устово е на твърдѣ ни-
зоза степенъ. Едничката промишленостъ съ която по
настоящемъ се крѣпи цѣлата околия е „абитѣ“ сани
черни и тефть кови, нарѣчени по тукашни „сости“ ли-
ти. Шаяци се работятъ твърдѣ малко. Абитѣ се ра-
ботятъ отъ женитѣ съ рѣцѣ по твърдѣ простъ и хо-
зайственъ начинъ. Орждията съ които тии се изработ-
ватъ сж първобитни и никаква практичностъ и усъ-
вършенствование не притѣжаватъ.

Нъ при това почнаха да се въвождатъ усъвър-
шенствования, и изъ день въ день тий ставатъ по-
добри. Прочее храни се надѣжда, че ний въ скоро врѣ-
ме ще можемъ да конкурираме съ европейскитѣ, като
тѣхното улучшение се измѣнява. Въ града Устово еже-
годно се изработватъ около 3000 тона аби, а въ цѣ-

лата околия въ годината се изработватъ до 50—60 хиляди тона. Отъ тѣхъ Устово изнася до 10 хиляди, нѣгдѣ и до 15, а останалитѣ отъ другитѣ села. Абитѣ се изнасятъ най-много за Мала-Азия, Гръция и нейнитѣ острови, Македония и И. Румелия. Прѣсмѣтнато е че само Устово ежегодно изнася аба близо до 20 хиляди лири, отъ които $\frac{1}{6}$ отъ тѣхъ оставятъ чиста печала.

Тая мѣстна промишленность, до прѣди сключванieto на търговскитѣ трактати Турция съ другитѣ европейски държави, т. е. догдѣ границитѣ на Турция бѣха недостъпни за европейскитѣ стоки, бѣше на голѣма почетъ отъ турското правителство, и иманіе голѣма прѣдпочтителность. Съ насила правителствена се принуждавали и въ праздници да прѣдѣтъ и тѣчатъ аби. И тия, ако тогава и доста груби и не обработени, то пѣкъ войскитѣ турски се сформираха отъ тѣхъ, тогава нарѣчени низами. Обаче отъ врѣме на нахлуванието на фабричнитѣ гниди и лѣскави платове на европейцитѣ, нашитѣ аби се занемариха и по едно врѣме съвършено изгубиха своето значение. Нѣ отъ нѣколко години, тия изново почнаха да се работятъ, и да ставатъ по-добри ако и пакъ на ржцѣ, нѣ се въвѣдоха доста улущения въ обработванието имъ.

Едничката спѣнка, която за сега доста губи значението имъ сж тѣжкитѣ мита, които имъ се налагатъ въ изнасянието имъ отъ правителството ни. Тия мита се взиматъ дори и въ една и сжща областъ, по 8 % въ оцѣнение, а ако се изнасятъ на вѣнъ тия мита ставатъ тройни (напр. като въ Гръция). Желателно би било, щото царското правителство да вдигне или поне намали тия мита и въведе нѣкакви улущения въ тая мѣстна промишленность, която о едничката, която по настоящемъ крѣпни животътъ на родопскитѣ жители.

Само тогава тя може напълно да конкурира съ европейскитѣ, и даде по-добро бѣдѣще на населението въ тия страни.

Слѣдъ абитѣ, второстепенна производителностъ иде вълната, нѣ тя се обработва тукъ, а слѣдъ нея масло, сирене, кожи и дървенъ материялъ. Маслото и сиренето, ако и да се приготвя и то на доста простъ начинъ, тó пакъ е доста на голѣмо значение, и по чистотата и вкусътъ си не пада по долѣ отъ чуждото.

Отъ стокитѣ що се внасятъ отъ вѣнъ, най-много сж колониялнитѣ стоки: захаръ, кахве, синило и др. които се внасятъ на огромни количества отъ Ксанти и Енидже. Манифактурни се внасятъ отъ Пловдивъ. Всяка година се внасятъ отъ вѣнъ стоки въ Устово близо за 60 хиляди лири, отъ които само $\frac{1}{20}$ оставятъ въ града, а другитѣ въ околията. Всичко що се изнася на вѣнъ възлиза на 20 хиляди лири, освѣнъ на занаятчинѣ.

Всяка сжбота въ Устово става пазаръ, гдѣто се донасятъ мѣстнитѣ произведения за проданъ и купуватъ вѣншнитѣ. Тоя пазаръ става доста голѣмъ, и се посѣщава отъ жителитѣ на цѣлата страза, тѣй сжщо и отъ други околии.

Изнасянието и внасянието на стокитѣ става съ мулета; защото кола не може да работи. Пхтищата сж планински стрѣмни и твърдѣ негодни. Есенно и пролѣтно врѣме ставатъ непроходими отъ калъ, а зимно врѣме отъ ледове и снѣгъ и спиратъ. Съглежда се, че правителството взема мѣрки за поправлението имъ, отъ което ще се очаква по-обширна и по-умѣрена търговия. Главни пхтища има 4; единъ за Пловдивъ — С-мжека, вторъ за Ксанти и Архипелагъ, третъ за Солунъ — Сѣресъ и Драма, и четвъртий за Кърджали и Хасково.

Занаятчийски съсловия, подъ названия „Еснафи“.

Въ класата на занаятчиитѣ и отъ по-главнитѣ занаяти, има основани „Занаятчийски дружества“ подъ названия „Еснафи“. Първото отъ тѣхъ е калайджийско-бакарджийското съсловие, което е основано нѣщо прѣди 40 години, и до време на войната то е располагало доста добръ капиталъ. Нѣ прѣди 8 години, то е изгубило своето съществуване главно че е попаднало на невѣжи управляющи, които почти никакъ не сж умели да водятъ управлението му, тѣй като е имало доста и злоупотрѣбления, и второ че тогавашнитѣ обстоятелства никакъ не сж способствували за подобни нѣща. Обаче слѣдъ войната, нѣщо прѣди три години, по инициативата на по-развитичкитѣ и заможни занаятчи, то се изново възобнови, като му се положи втора основа, и до сега то е имало до негдѣ удовлетворителенъ успѣхъ.

За сега по настоящемъ въ Устово има вече двѣ главни дружества занаятчийски (имаше още едно абаджийско, нѣ суммата му се употрѣби при съграждане храмътъ св. Николая въ 1884 год. та сега то не съществува), едното каладжийско-бакарджийско и второто дюлгерско. Първото отъ тѣхъ за сега располага съ капиталъ близо до 150 л. ~~Съсир турски даденъ подъ лихвенето~~ са ~~при турски даденъ~~ подъ лихвата, а второто е още слабо, тѣй като то се учрѣди прѣди 1 1/2 година нѣщо. Освѣнъ тѣхъ има и още едно благотворително „Зора“ нѣ и то е още слабо.

Тия еснавски здружавания, отъ време когато тии сж основани биха направили огромно нѣщо по въздигане бѣдната промишленность, и биха въвели доста улущения на занаятитѣ, а при това биха имали и огромни сумми до сега, нѣ неразвитата и проста кла-

са на занаятчийскитѣ съсловия, не е притѣжавала никакви по-развити сили, които би умели да се ползватъ отъ това, и отъ подобни сдружавания. Никакъвъ потигъ, никакво улучшение на казаннитѣ занаяти не се е и помислило даже до сега, отъ които вече казахме на нѣколко мѣста, е главний поминтъ на населението.

До сега реченитѣ дружества не сж имали никакви устава или правила, които би опрѣдѣляли цѣльта и устройството на тѣхъ. До сега, тии сж се водили криво-лѣво по едни устни и съвсѣмъ прости устни правилъ, които отчасти опрѣдѣляли по-главни длѣжности на членовѣтѣ, а никакъ не и за друго по въздиганieto имъ. Тия правила, и управлението досегашно на рѣченнитѣ дружества сж горѣ-долѣ слѣднитѣ : Тѣй напримѣръ. Всякой занаятчия членъ на едно отъ тия дружества, не може да упражнява своятъ занаятъ въ село или градъ, гдѣто е отишълъ другъ по-напрѣдъ отъ него. Никой занаятчия, не може да услови калфа, чиракъ или даде повече плата на условенъ у другъ майсторъ калфа, прѣди истичанието на срокътъ и безъ съгласието на дружественното Настоятелство. Нарушителитѣ на тия правила се наказватъ съ по нѣколко оки восѣкъ или пари въ полза на черквитѣ, нъ никакъ не на училища. Настоятелството може да направи нѣкакво благодарѣние, като чешма, направление пѣть или пакъ по черкви подарѣци, нъ не дай Боже за училища. До сега ни най-малко се е помислило за отпускание нѣщо за училищата. А това е явенъ фактъ, до каква стѣпень на развитие сили притѣжаватъ занаятчийскитѣ съсловия, а при това какъ се и издържатъ училищата тукъ.

Всякой калфа, чиракъ, който изучи и може свободно да работи единъ отъ рѣченнитѣ занаяти, припоз-

нава се за майсторъ отъ Н/ството и се приема дѣйствителенъ членъ въ дружеството, като заплати еднажъ за все членство отъ 24 гроша, нарѣчено „тестиръ“. Настоятелството на дружеството състои обикновено отъ единъ прѣдсѣдателъ — единъ касиеръ и единъ разсиленъ. Първи се нарича „Уста-башия“ и се грижи да изпълни показанята на членоветѣ, и който дава подъ лихви дружественнитѣ сумми, и отговаря за тѣхната сигурностъ и успѣвание. Касиерътъ държи записитѣ и паритѣ, които се намиратъ въ брой. Всяка година, обикновено по Петровъ-денъ, когато си испододатъ всичкитѣ занаятчи отъ чюжбина, правятъ по едно годишно събрание, гдѣто приглѣдватъ смѣткитѣ, и дѣлата на старото Настоятелство, и избиратъ ново. Въ това събрание се разглѣждатъ и рѣшаватъ глобитѣ на прѣстѣпившитѣ прѣзъ годината членове на дружественнитѣ правила, и най-сетнѣ направятъ общо угощение, да си по пийнатъ и похапнатъ на вѣра, и това за това. Ето въ кратецъ устройството на нашитѣ еснафи.

Миналото лѣто, по инициативата на нѣкои люди и интелегентни младежи бѣха пожелали да прѣустроятъ и урѣдятъ както трубуаше тия дружества, въ видъ на сѣществующитѣ по настоящемъ въ по-главнитѣ градове подобни дружества, за което бѣха изработили и единъ обстоятелственъ и съобразенъ за тѣхъ уставъ, въ който се опрѣдѣляваше напълно цѣльта, длъжноститѣ, наказанята и управлението на тия дружества, нѣ и до сега стои тѣй неподтвърденъ. Да видимъ вече на годишното събрание що ще стане съ това.

Ако да би имало до сега въ тия дружества устройство и рѣдъ както приличаше на тѣхъ, то биха принесли до сега грамадни ползи по икономическо и промишленно отношение въ тия страни. Нѣ отсѣтствие-

то на сили, както напомнихме по-горѣ, не можаха да успѣятъ. Пагъ и обстоятелствата никагъ не отговарятъ за подобни нѣща. Правителството до сега не е и помислило даже да даде поне нравственъ потикъ и насърчения на такивато сдружавания, отъ които правителството ще се ползува повече, отъ колкото тѣ. Врѣме е да се даде край на досегашний застои въ подобни нѣща.

Общинско самоуправление.

Отъ първитѣ времена, дори и до днесъ, общинското самоуправление е поставено на много силни основи. До 1882 година. Царското правителство опрѣдѣляше само общото количество на всички правителствени данъци отдѣлно на всяка община, било тя селска било градска, и гражданитѣ сами въ общи събрания расхвърляха данъкътъ на всякой данъкоплащачъ, съразмѣрно съ материалнитѣ му сили. Нъ отъ 1882 г. това саморасхвърляние се отгѣгли (разбира се, че ставахъ доста злоупотрѣбления и пристрастия въ расхвърлянието имъ), като се замѣсти съ по-лесенъ способъ и правителственъ надзоръ. Сега расхвърлянието на всички данъци съ изключение на войнствениото даждие „*беделъ*“ се расхвърлятъ на всякой жителъ отъ самото правителство, и събиранieto имъ е повѣрено на опрѣдѣлени чиновници нарѣчени *таксилдари*, които ги събиратъ сами отъ населението въ четири срока въ годината, и всичката отговорностъ на нередовности или злоупотрѣбления подлѣжи тѣмъ. Съ една рѣчь избѣгнаха се злоупотрѣбленията, насилията и пристрастията, които изобилуваха напрѣдъ.

Колкото за работи, които се касаятъ просто отъ чистъ общински интересъ, то повечето се рѣшаватъ по

старому само отъ първенцитѣ и отъ прѣднитѣ и влиятелни лица, безъ да се пита изъ цѣло населението. Само въ дѣла много важни и общи за всякого, ставатъ общи събрания, гдѣто влианието и силата е пакъ на казаннитѣ. Когато да се уславятъ на общинска служба лица, като попове, учители, писаре, епитрони, пѣдаре, говедаре, пазванти и др. уславятъ се отъ първенцитѣ, и условията волею неволею се приематъ направени отъ тѣхъ, отъ населението. Наставленията, заповѣдитѣ по служитѣ се даватъ тоже отъ първенцитѣ, ама били тѣ добри или лоши, все едно значи.

Тия слуги — служащитѣ — въ градътъ зависятъ, отъ извѣстни лица, на които тии сж покоряватъ на волята, като глѣдатъ да угодятъ само на тѣхъ, или си извършватъ службитѣ само по тѣхъ, като не искатъ и да знаятъ за другитѣ. Отъ тукъ въ общинскитѣ дѣла и тѣхното водение произлизатъ безправди и пристрастие. Ако нѣкой отъ служащитѣ — недай Боже, — докачи или обиди достолѣпнието и волята на едного отъ подобнитѣ, то той скоро си обира крупитѣ, макаръ и по несправеденъ начинъ. Такива нѣща доволно сжществуватъ тукъ, които сж главната прѣчка за правилний вървежъ на общинскитѣ дѣла и общий напредѣкъ.

Както по-горѣ казахме, въ тия събрания се рѣшаватъ въпроси и отъ сждебна компететностъ, наказватъ и съ глоба и съ затворъ непокорнитѣ, безъ да се боятъ отъ въззивъ. Наистина споредъ сегашнитѣ реформи по насъ, има поставенъ мировой сждия — Мидюринъ — въ градътъ и други сръдоточни села въ околията ни, на които компететността позволява да разглѣжда спорове до 300 гроша, нъ тая властъ е само отъ кѣмъ сждебна точка зрѣние, нъ не е отъ административна.

Отъ всичко това се заключава, че населението е на долна стъпенъ умственно развитие, и никакъ не знае да цѣни и защитава своитѣ собствени права и интереси. И при такава раболѣнностъ, ако не сж първенцитѣ и по богатичкитѣ да крѣпятъ и подържатъ общинскитѣ интереси, то навѣрно неже има никакво самоуправление, и отъ това неже има не училища, не черкви не нищо. За сега общинското самоуправление на Устово състои отъ 1 Мухтаръ (кметъ), 1 Капзималъ (бирникъ градски), 5—6 Училищни Настоятели, 2 Падари, 1 Пазвантъ и пр.

ИМЕНАТА

на

РОДОЛЮБИВИТЕ СПОМОЩЕСТВОВАТЕЛИ

въ

Г. УСТОВО.

Св. Антоний 3 тѣла. Св. Никола Димовъ 3 тѣла.
Г-да Г-да: Хаджи Хр. П. Георгиевъ 4 т. Кириякъ Дон-
човъ 4 т. Хаджи Никола Бичоковски 2 т. Х. Костовъ 4 т.
С. М. Видровъ 4 т. Т. Д. Белевский 2 т. Бр. Христеви
2 т. П. Х. Николовъ 2 т. Г. Т. Торамановъ 2 т. А. Д.
Даскаловъ 2 тѣла. А. П. Бѣлковский, Ст. Дѣчевъ, Ст.
Стоевъ, К. Кара-Георгиевъ, Данчю Георгиевъ, Н. А. Суш-
наджиевъ. Гургу Торамановъ, Вр. Х. Чоневъ, К. М. Ма-
ринонский, Н. Петковъ, П. Таковъ 2 т. Д. Т. Торома-
новъ, Т. Г. Поидовский, Ив. Семерджиевъ. А. Димовъ,
Н. Арсеновъ, Х. А. К. Петковъ, Тодоръ Диевъ, Братия
Хр. Перпериеви 2 т. Г. Стоевъ, А. К. Петковъ 4 тѣла.

Г-жи и Г-ци: В. Попова учителка 2 тѣла. Екате-
рина А. Бѣлковска 1 т. Х. Мария Харалампиева 2 т.
Г. К. Петкова, Юр. Д. Хитрова, М. Н. Шишкова.

Ученички отъ Уст. Дѣв. Училище.

М. Х. Христова, Ив. Кечева, М. Кечева, Г. Кечева,
Юр. Стоева, Ив. Глигорова, Щ. Вранчова, Юр. Х. Ива-
нова 2 т.

Ученици отъ гл. мъжко „Св. К. и Методий“ Училище
въ Устово.

І-й Класъ.

Лазаръ Х. Ивановъ, Г. Щоновъ, Д. Георгиевъ. Н.
Дѣчевъ. Хр. М. Видровъ.

IV-то Отдѣленіе.

**Василь Глигоровъ, Хр. Х. Николовъ, Кост. Христовъ,
Геор. Гавриловъ, М. Ивановъ.**

III-то Отдѣленіе.

**Д. Стоевъ, Н. Х. Христовъ, Д. Николовъ. Шоно
Вълчевъ, Нв. Спасевъ, Д. Насовъ, Н. Стоевъ, Н. Дѣчевъ,
Д. Панайтевъ, Яню Мариновъ, Ан. Радевъ, Г. Ивановъ,
К. Николовъ. И. Костадиновъ, Петко Николовъ, Анд.
Георгиевъ.**

**Д. В. Мавровъ учитель въ с. Райково 2 тѣла, Св.
Никола Мавродиевъ 2 т. Хр. Господиновъ 2 т. М. Го-
сподинова 1 т.**

**В. Д. Шинмановъ уч. въ Карлуково 2 т. Н. С.
Каревъ уч. Г. Райково 2 т. К. Д. Кабалазовъ уч. Д. Де-
рескою 2 т. В. Ангеловъ с. Арда 5 т. Арх. Намѣстникъ
Ир. Гавриилъ 5 т. Даниилъ Костовъ 2 т. Михалъ Ни-
коловъ 2 т.**

Извѣстие.

Отъ сѣдѣщъ ся готвятъ за печатание :

1. „Отчаяний Патриотъ“ или спена
отъ животътъ на родопскитѣ Българи.

2. Сборникъ, отъ народни пѣсни, о-
бичаи, гатанки, басни, пословици, на ро-
допскитѣ Българи.

3. Животътъ на Българитѣ-православ-
ни въ Родопитѣ отъ старо врѣме и до днесъ.

Цѣна 60 стотинки.
